

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การศึกษาเป็นกระบวนการที่สำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนเป็นเครื่องมือขัดเกลาพฤติกรรมของประชาชนให้สอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตในสังคมตั้งพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในการที่จะใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนและความเจริญของประเทศชาติ ดังปรากฏในพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่คณะครูและนักเรียนที่เข้ารับพระราชทานรางวัลพระตำหนักจิตรลดารโหฐาน ในวันที่ 22 กรกฎาคม 2520 ความว่า "... การศึกษาเป็นเครื่องมืออันสำคัญในการพัฒนาความรู้ ความคิดทัศนคติ ค่านิยม ความประพฤติและคุณธรรมของบุคคล เพื่อให้เป็นพลเมืองดี มีคุณภาพและประสิทธิภาพการพัฒนาประเทศชาติก็ย่อมทำได้ โดยสะดวกราบรื่นได้ผลที่แน่นอนและรวดเร็ว" (กรมวิชาการ, 2534 : 32) จากแนวพระราชดำริดังกล่าวจะเห็นได้ว่า การกำหนดจุดมุ่งหมายทางการศึกษาเป็นการเน้นการให้ความสำคัญแก่คนในสังคม โดยเฉพาะการปฏิบัติตนเป็นสมาชิกที่ดีสอดคล้องกับความต้องการของสังคมหรือประเทศที่ตนอาศัยอยู่หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า จุดมุ่งหมายของการศึกษาคือ การสร้างคนให้เป็นพลเมืองดีหรือการศึกษาเป็นการเตรียมคนเพื่อให้เป็นพลเมืองที่ดี (ประเวศ วะสี, 2535 : 15) ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของ สุนน อมรวิวัฒน์ (2530 : 27) ที่ว่า "... การศึกษาเป็นกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต สังคมต้องการคนอย่างไร การศึกษาจะฝึกคนให้มีลักษณะเช่นนั้น..."

ทุกประเทศต่างมุ่งหวังที่จะปลูกฝังความเป็นพลเมืองดีให้กับคนในประเทศของตน ทั้งนี้เพราะความเป็นพลเมืองดีเป็นคุณลักษณะที่สำคัญประการหนึ่งของบุคคลที่จะทำให้สามารถดำรงชีวิตอยู่อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งมีผลทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อสภาพเศรษฐกิจและสังคมของประเทศดังนั้นแต่ละประเทศจึงพยายามที่จะสร้างคนของตนให้เป็นพลเมืองของชาติ แต่ลักษณะของความเป็นพลเมืองดีย่อมแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมและความมุ่งหมายของสังคมแต่ละแห่ง

สำหรับประเทศไทยจากแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2535 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2534 : 8) ได้กำหนดความมุ่งหมายของการจัดการศึกษาที่มุ่งเน้นการพัฒนาบุคคลทั้ง 4 ด้านอย่างสมดุลและกลมกลืนกันคือ ด้านปัญญา จิตใจ สังคมและร่างกาย โดยมุ่งให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะดังนี้

... พฤติกรรมทางสังคมที่งดงาม สามารถธำรงรักษาเอกลักษณ์และวัฒนธรรมที่งดงามของ
ไทย ตระหนักและปฏิบัติตามสิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบที่มีต่อผู้อื่นต่อสังคมและต่อ
มวลมนุษยชาติมีความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาและสร้างสรรค์สังคมให้มีสันติสุข รู้จักและเคารพใน

สิทธิและเสรีภาพของตนเองและผู้อื่นตามระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รู้จักใช้และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสร้างสิ่งแวดล้อมที่ดี

นอกจากนี้นโยบายด้านคุณภาพของแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540 - 2544) ยังได้กำหนดให้มีการเร่งรัดพัฒนาคุณภาพนักเรียนให้มีความรู้ทักษะเจตคติและคุณลักษณะที่เด่นชัดตามความต้องการของสังคมและท้องถิ่น ทั้งนี้มุ่งเน้นความเป็นพลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข และการดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ที่ดีของชาติ การมีคุณธรรมจริยธรรมและสามารถพัฒนาตนเองและปรับตัวเข้ากับสภาพการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสมรู้จักการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรวมทั้งการมีสุขภาพอนามัยดี มีจินตริยและทักษะพื้นฐานทางด้านอาชีพ ที่สอดคล้องและเหมาะสมกับความต้องการของสังคมและท้องถิ่น (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2534:17)

การศึกษาระดับมัธยมศึกษาเป็นการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนพัฒนาคุณภาพชีวิตและการศึกษาต่อให้สามารถเลือกแนวทางที่จะทำประโยชน์ให้กับสังคม ตามบทบาทและหน้าที่ของตนในฐานะพลเมืองดีตามระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข โดยให้ผู้เรียนมีความรู้และทักษะเพียงพอที่จะเลือกและตัดสินใจประกอบสัมมาชีพ ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ มีนิสัยในการปรับปรุงงานของตนเองและสังคม เสริมสร้างอนามัยชุมชนและครองชีวิตโดยคำนึงถึงประโยชน์ต่อสังคม (กรมวิชาการ, 2534 : 23)

การศึกษาในระดับมัธยมศึกษา จึงนับได้ว่าเป็นระดับการศึกษาที่สำคัญมากระดับหนึ่งซึ่งรัฐบาลให้ความสำคัญเป็นอันมาก ดังจะเห็นได้จากนโยบายในการจัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษาของรัฐบาลซึ่งมีนายบรรหาร ศิลปอาชา เป็นนายกรัฐมนตรีได้กำหนดเป้าหมายของการมัธยมศึกษาไว้ดังนี้คือ มุ่งเน้นการฝึกฝนการเรียนรู้ให้มีความรู้ มีคุณธรรม และมีพละทานามัยสมบูรณ์ ตลอดจนเป็นพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตย ส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตร สื่อการเรียนการสอนและเทคโนโลยี และขยายโอกาสการศึกษาในระดับมัธยมศึกษา เพื่อเป็นฐานการขยายการศึกษาภาคบังคับ (คณะครุศาสตร์, 2539 : 107) ซึ่งสอดคล้องกับรายงานการวิจัย พัฒนาการด้านการศึกษาไทยช่วงปีพุทธศักราช 2489 - 2538 : การมัธยมศึกษา ซึ่งพบว่าการศึกษาเป็นการจัดการศึกษาเพื่อปวงชนโดยขยายการศึกษาภาคบังคับถึงระดับมัธยมศึกษาให้ทุกคนมีความเสมอภาคทางการศึกษา มุ่งสู่ความเป็นเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นตามระบอบประชาธิปไตย เป้าหมายของการจัดการศึกษายังคงมุ่งให้ผู้เรียนพัฒนาการทุกด้าน ทั้งทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์และสังคมให้บรรลุถึงขีดสุดแห่งศักยภาพของแต่ละบุคคลโดยมีคุณลักษณะสำคัญ 3 ด้าน คือ

1. มีความดี คือ เป็นพลเมืองดี มีความรับผิดชอบ มีคุณธรรมและจริยธรรม
2. มีสุขภาพแข็งแรงทั้งทางร่างกายและจิตใจ
3. มีความรู้ที่ทันสมัย ทันต่อการเปลี่ยนแปลง สามารถประกอบอาชีพในสังคมได้ ตลอดจนมีทักษะในการคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น

ในการจัดการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาให้บรรลุตามจุดมุ่งหมายนั้นย่อมขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายอย่าง แต่องค์ประกอบที่สำคัญคือ กระบวนการเรียนการสอน เพราะไม่ว่าหลักสูตรจะเขียนไว้ดีอย่างไร ถ้าขาดกระบวนการเรียนการสอนที่เหมาะสมก็ไม่สามารถทำให้ผู้เรียนบรรลุตามเป้าหมายของหลักสูตรได้

หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) เป็นหลักสูตรที่มุ่งให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตให้พร้อมที่จะทำประโยชน์กับสังคมตามบทบาทหน้าที่ของตนโดยจะต้องปลูกฝังให้ผู้เรียนเกิดคุณลักษณะ 3 ด้านคือ การพัฒนาตน การพัฒนาอาชีพและการพัฒนาสังคม (กรมวิชาการ, 2534 : 6) การจัดการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาจึงจำเป็นต้องให้ความสำคัญและประสบการณ์ทางด้านวิชาการและด้านอื่น ๆ ควบคู่กันไปทั้งนี้ เพื่อที่จะให้นักเรียนได้มีความรู้ ความสามารถ และทักษะในการประกอบอาชีพได้เป็นอย่างดี รวมทั้งการฝึกปฏิบัติให้เกิดความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ ความขยันอดทนทั้งทางร่างกายและจิตใจและประพฤติจนเกิดเป็นนิสัยและความเคยชินในการปฏิบัติงาน อาชีพของแต่ละบุคคล ตลอดจนสามารถนำความรู้ ความสามารถที่ได้รับจากโรงเรียนไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม ดังนั้นหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้นพุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) จึงได้บรรจุเนื้อหาวิชาทั้งวิชาสามัญและวิชาชีพไว้ให้นักเรียนได้ศึกษาและในบรรดาวิชาเหล่านั้นวิชาสังคมศึกษาเป็นวิชาหนึ่งที่มีความสำคัญมากในหลักสูตร เพราะเป็นวิชาที่สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของแผนการศึกษาชาติที่มุ่งเน้นความเป็นพลเมืองดีดังจะเห็นได้จากจุดประสงค์ของวิชาสังคมศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ที่ระบุไว้ว่า

1. เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อม พัฒนาการทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครองระบอบประชาธิปไตยและหลักธรรมของศาสนา
2. เพื่อให้สามารถนำความรู้ไปใช้ในการวิเคราะห์ปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคม ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน สามารถตัดสินใจเลือกแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้องและปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมได้
3. เพื่อให้ตระหนักในคุณค่าของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติมรดกทางวัฒนธรรมไทย ยึดมั่นในวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย หลักธรรมและคุณธรรม มีค่านิยมที่พึงประสงค์ รักและผูกพันกับท้องถิ่นและประเทศชาติ มีความภูมิใจในความเป็นไทย และเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์
4. เพื่อให้สามารถปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และเสริมสร้างศิลปวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมในชุมชน

วิชาสังคมศึกษาเป็นวิชาหนึ่งที่มีความสำคัญมากในหลักสูตรมีจุดประสงค์เพื่อช่วยให้ผู้เรียนสามารถนำเอาความรู้ ความเข้าใจไปใช้ปฏิบัติในการปรับตัวให้เข้ากับสังคมได้อย่างเหมาะสม บาร์ (Barr, 1972 : 69) กล่าวว่า "วิชาสังคมศึกษา คือ การบูรณาการประสบการณ์และความรู้ที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของประสบการณ์ของมนุษย์ เพื่อจุดประสงค์ของการศึกษาคือ การเป็นพลเมืองดี เฟนต์ัน (Fenton, 1967 : 1) ได้กล่าวไว้เช่นกันว่า วิชาสังคมศึกษามีบทบาทเป็นอันมากในการสร้างพลเมืองดีให้แก่ชาติบ้านเมือง นอกจากนี้

มอฟแฟต (Moffatt, 1980 : 10) ได้เน้นถึงวัตถุประสงค์ของวิชาสังคมศึกษาไว้ว่าเป็นวิชาที่จะช่วยให้นักเรียนมีความรู้และประสบการณ์ที่จำเป็นในการเสริมสร้างค่านิยมพื้นฐานอันดีที่ทัศนคติอันเป็นที่ยอมรับและทักษะต่าง ๆ ซึ่งเป็นการสร้างความเป็นพลเมืองดีที่มีประสิทธิภาพ และจาโรไลเมค (Jarolimiek, 1977 : 6) ก็ยังมีความคิดเห็นสอดคล้องกับนักการศึกษาคนอื่น ๆ ที่ว่า วิชาสังคมศึกษาเป็นวิชาที่พัฒนาความรู้ ความเข้าใจ ทัศนคติ ค่านิยมและทักษะความเป็นพลเมืองดี

จากทัศนะของนักการศึกษาดังกล่าวเราจะพบความสอดคล้องต้องกันว่าเป้าหมายหรือ จุดประสงค์ของสังคมศึกษาก็คือ การมุ่งพัฒนาความเป็นพลเมืองดี ถึงแม้ว่าการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองดีจะไม่ได้เป็นหน้าที่ของวิชาสังคมศึกษาเพียงวิชาเดียว วิชาอื่น ๆ เช่น วิทยาศาสตร์ วรรณคดี ดนตรีหรือแม้แต่พลศึกษาก็มีส่วนด้วย แต่วิชาสังคมศึกษามีบทบาทพิเศษกว่าวิชาอื่น ๆ เพราะเด็ก ๆ ได้เรียนรู้ความเป็นมาของประเทศ วิถีชุมชนและวิวัฒนาการ การจัดระบบการปกครองของรัฐบาล และบทบาทของเขานเองในฐานะพลเมืองดีจากวิชาสังคมศึกษา นอกจากนี้เขายังได้เรียนรู้ปรัชญาที่พลเมืองทุกคนยึดถือร่วมกันตลอดจนความหมายและจุดมุ่งหมายของเอกลักษณ์ของประเทศ (UNESCO, 1981 : 22)

การที่เป้าหมายของวิชาสังคมศึกษามุ่งในการพัฒนา "ความเป็นพลเมืองดี" นั้นนับได้ว่าเป็นเป้าหมายที่สำคัญเพราะเป็นเป้าหมายที่มุ่งส่งเสริมการเป็นสมาชิกที่ดีของชุมชนและการเป็นสมาชิกที่ดีของรัฐ มุ่งให้บุคคลรับผิดชอบต่อสังคม ต่อประเทศชาติและสร้างสันติภาพให้เกิดแก่มวลมนุษยชาติ

อย่างไรก็ตามการจัดการเรียนการสอนเพื่อให้ประชาชนเป็นพลเมืองดียังหาได้สัมฤทธิ์ผลสมบูรณ์ตามเป้าหมายไม่ ดังปรากฏว่าเกิดเหตุการณ์ต่าง ๆ ในสังคม ซึ่งเป็นปัญหาอันเกิดจากการกระทำของพลเมืองที่ยังขาดความสำนึกในหน้าที่ของการเป็นพลเมืองดี ดังจะเห็นได้จากปัญหาต่าง ๆ ดังนี้

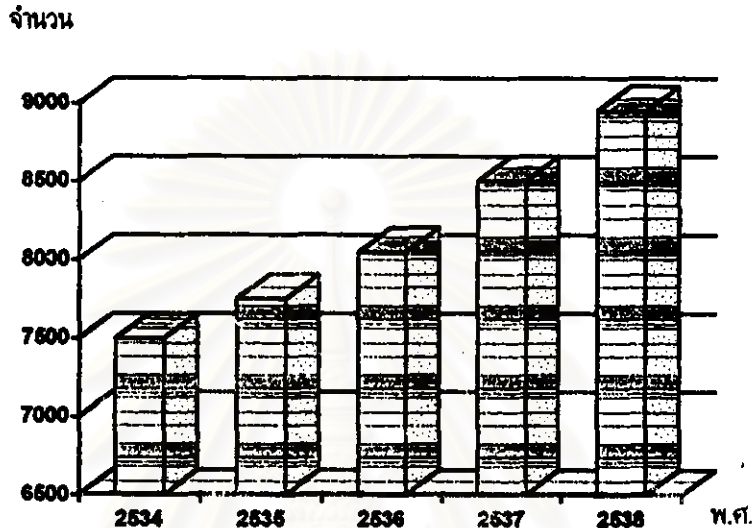
1. การไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จากสถิติการไปใช้สิทธิเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ที่ผ่านมามีการเลือกตั้งทั่วไปจำนวน 16 ครั้ง มีเพียง 6 ครั้งเท่านั้นที่มีผู้ไปใช้สิทธิเลือกตั้งเกินกว่าร้อยละ 50 ของผู้มีสิทธิออกเสียงทั้งหมด และจากการเลือกตั้งครั้งล่าสุดคือ ในวันที่ 2 กรกฎาคม 2537 พบว่ามีประชาชนไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งเพียงร้อยละ 62.04 เป็นที่น่าสังเกตว่าในกรุงเทพมหานครมีผู้ไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งเพียงร้อยละ 47 และจากสถิติการเลือกตั้งผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครที่ผ่านมาในวันที่ 2 มิถุนายน 2539 ประชาชนในกรุงเทพมหานครไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งเพียงร้อยละ 48 เท่านั้น (กรมการปกครอง, 2538 : 79 - 112)

จากสถิติเหล่านี้แสดงว่าคนไทยส่วนใหญ่ยังไม่เห็นความสำคัญของการไปใช้สิทธิเลือกตั้งซึ่งแสดงถึงการขาดความรับผิดชอบในหน้าที่พลเมืองในระบอบประชาธิปไตย

2. การกระทำผิดของคนไทย จากรายงานสถานภาพอาชญากรรมทั่วราชอาณาจักร ประจำปี 2538 ของกรมตำรวจพบว่า ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2534 เป็นต้นมาจำนวนคดีอาชญากรรมซึ่งเป็นคดีอุกฉกรรจ์และ

สะท้อนขวัญ คดีต่อชีวิต ร่างกายและเพศ และคดีประทุษร้ายต่อทรัพย์สินเพิ่มสูงขึ้นทุกปี ดังกราฟแสดง สถิติคดีอาชญากรรม ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2534 - 2538 (กรมตำรวจ, 2539 : 195)

กราฟแสดงสถิติคดีอาชญากรรม

จากสถิติดังกล่าวที่ให้เห็นว่าคนไทยยังทำความผิดเป็นจำนวนมาก ความผิดเหล่านี้เกิดจากการไม่เคารพและไม่ปฏิบัติตามกฎหมาย ก่อให้เกิดปัญหาสังคม ถ้าคนไทยมีความสำนึกและปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีก็ย่อมจะไม่กระทำความผิดดังกล่าวหรือถ้าจะกระทำความผิดก็เพราะความพลั้งเผลอหรือโดยประมาทหรือโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์และก็คงจะมีจำนวนไม่มาก

3. การกระทำความผิดของเด็กและเยาวชน ปัญหาการกระทำความผิดของเด็กและเยาวชนในปัจจุบันนับว่าเป็นปัญหาสังคมที่สำคัญอีกปัญหาหนึ่ง จากสถิติของสถานพินิจและคุ้มครองเด็กกลาง ศาลคดีเด็กและเยาวชนกลาง กระทรวงยุติธรรม ปรากฏว่าในปี พ.ศ. 2538 มีเด็กและเยาวชนที่สถานพินิจและคุ้มครองเด็กกลางรับไว้ระหว่างสอบสวนจำนวน 19,233 ราย ส่งฟ้องศาล 13,539 ราย ศาลพิพากษาว่ามีความผิด 12,611 ราย

ในจำนวนนี้พบว่าเด็กและเยาวชนที่ถูกจับอาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานครมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 43.99 จำนวนเด็กและเยาวชนที่ถูกส่งฟ้องศาลมากที่สุดก็ยังคงอาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานครคิดเป็นร้อยละ 31.30 และจำนวนเด็กและเยาวชนที่ถูกศาลพิพากษาว่ากระทำความผิดมากที่สุดก็ยังคงเป็นเด็กและเยาวชนที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานคร คิดเป็นร้อยละ 34.44 (กระทรวงยุติธรรม 2538 : 194 - 195)

การพิพากษาคดีของศาลเยาวชนและครอบครัว ศาลได้ใช้วิธีว่ากล่าวตักเตือนจนถึงปรับ จำคุก และอื่น ๆ ตามความผิด ความผิดเหล่านี้มีลักษณะเช่นเดียวกับที่ผู้ใหญ่กระทำ เช่น การชมจีนกระทำชำเรา ลักทรัพย์ ทำร้ายร่างกาย ฆ่าคนตาย เป็นต้น

จากสถิติดังกล่าวจะเห็นได้ว่าปัจจุบันเด็กและเยาวชนกระทำความผิดเป็นจำนวนมากเช่นเดียวกับผู้ใหญ่ ทำให้เกิดความหวุ่นวิตกว่า เด็กและเยาวชนเหล่านี้อาจจะกลายเป็นผู้สร้างปัญหาให้กับสังคมไทยในอนาคตได้และจากรายงานของคณะกรรมการการศึกษาและวัฒนธรรมวุฒิสภาพิจารณาการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องสภาพแวดล้อมที่มีผลต่อการพัฒนาคุณภาพของเยาวชน (สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, 2538 : 47 - 48) พบว่า

1. เด็กและเยาวชนเป็นจำนวนมากมีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมในการดำเนินชีวิตที่ไม่เหมาะสม เช่น มีการแก่งแย่งชิงดีชิงเด่นในทางที่ไม่สมควร เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนมากกว่าส่วนรวม ไม่เชื่อว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ไม่มีความละเอียดและขาดการต้านทานต่อสิ่งชั่วร้ายที่ชักจูงไปในทางที่ผิดและชั่ว ไม่มีความยุติธรรม ไม่ซื่อสัตย์ ไม่รู้จักพอ ไม่มีน้ำใจ เบียดเบียนกัน ขาดการช่วยเหลือเกื้อกูลกันและมีค่านิยมทางวัตถุ หึงเพื่อ

2. เด็กและเยาวชนส่วนหนึ่งยังมีลักษณะนิสัยและบุคลิกภาพไม่ดี มีจิตใจไม่เข้มแข็ง ขาดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ไม่มีเหตุผล ขาดระเบียบวินัยและความสามัคคี ไม่มีความอดทน ไม่ประหยัดและออม ขาดความมุ่งมั่นจริงจังในการทำงาน ขาดสำนึกในสิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบที่มีต่อสังคม

3. เด็กและเยาวชนยังมีความรู้พื้นฐานด้านกฏหมายการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยไม่มากเท่าที่ควร ยังไม่รู้หลักการและการเป็นนักประชาธิปไตยอย่างแท้จริงกล่าวคือ ยังไม่รู้จักการใช้เหตุผล การรับฟังความคิดเห็นและเคารพสิทธิของผู้อื่นและการแสดงออกโดยไม่ก้าวร้าว ซึ่งส่งผลไปถึงการขาดความรับผิดชอบในพฤติกรรมทางการเมือง ดังจะเห็นได้จากกรณีที่เยาวชนไม่เห็นความสำคัญของการรับรู้และเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการเมืองในทุกระดับของประเทศเท่าที่ควร

และนอกจากนี้รายงานการสัมมนาเชิงปฏิบัติการเรื่อง การวิจัยการพัฒนาระบบพฤติกรรมไทย กลุ่มพฤติกรรมความเป็นพลเมืองดีและกลุ่มพฤติกรรมประชาธิปไตยพบว่าขณะนี้ประเทศไทยกำลังเผชิญปัญหาที่สำคัญ 2 ประการ (คณะกรรมการแห่งชาติเพื่อการวิจัยและพัฒนาระบบพฤติกรรมไทย, 2537 : 43 - 44) คือ

1. ปัญหาเกี่ยวกับการเป็นพลเมืองดีคือ การที่ประชาชนบางส่วนไม่ปฏิบัติตามกฏระเบียบของสังคม ประชาชนบางส่วนไม่ปฏิบัติตามหลักธรรมของศาสนาและประชาชนบางส่วนไม่รักษาสาธารณสมบัติ
2. ปัญหาเกี่ยวกับประชาธิปไตยคือ การที่ประชาชนบางส่วนไม่ไปใช้สิทธิเลือกตั้ง ประชาชนบางส่วนขาดศรัทธาในการปกครองระบอบประชาธิปไตยและขาดประชาธิปไตยในครอบครัวและโดยเฉพาะอย่างยิ่งในองค์กรซึ่งมีลักษณะเป็นเผด็จการ

ปัจจุบันการจัดการเรียนการสอนยังไม่สามารถพัฒนาผู้เรียนให้เป็นพลเมืองดีได้ตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ ซึ่งน่าจะเป็นเพราะมีข้อจำกัดอยู่หลายประการคือ

1. คำว่าพลเมืองดียังขาดความชัดเจนว่า "ดี" อย่างไร และการกระทำอย่างไรจึงจะเรียกว่า "พลเมืองดี" แม้แต่ครูผู้สอนเองก็ยังไม่มีความเข้าใจสับสนและไม่สามารถจำแนกพฤติกรรมความเป็นพลเมืองดีได้

2. ความเข้าใจความหมายและการแปลความคำว่า "พลเมืองดี" ถูกต้องมากน้อยเพียงใด ถ้าครูแปลความหมายความเป็นพลเมืองดีผิดจากความต้องการของสังคม และชาติแล้วก็จะนำไปสอนเด็กตามที่เข้าใจซึ่งจะก่อให้เกิดความผิดพลาดไม่ตรงกับความต้องการของสังคมเพราะครูมีอิทธิพลต่อเด็กทั้งทางตรงและทางอ้อม

3. เนื้อหาที่จะนำมาสอนเพื่อปลูกฝังให้เด็กเป็นพลเมืองดี ควรจะมีอะไรบ้างและมีขอบข่ายกว้างขวางเพียงใดในแต่ละระดับชั้นและควรใช้เกณฑ์อะไรในการคัดเลือกเนื้อหาเหล่านั้น

4. การปลูกฝังค่านิยม ความเชื่อ ทศนคติที่ก่อให้เกิดความคงทนต่อลักษณะความเป็นพลเมืองดี อันพึงปรารถนาของสังคมให้อยู่ในตัวเด็ก ยังขาดวิธีการที่เหมาะสม

5. สิ่งแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อความเป็นพลเมืองดียังไม่ส่งเสริมการปลูกฝังความเป็นพลเมืองดี

6. เกณฑ์ในการวัดการกระทำหรือพฤติกรรมที่แสดงออกซึ่งความเป็นพลเมืองดียังขาดเกณฑ์ในการวัดพฤติกรรมได้อย่างเที่ยงตรง เป็นที่น่าสังเกตว่าในประเทศต่าง ๆ ที่ประสบความสำเร็จในการจัดการศึกษาและพัฒนาประเทศ ล้วนแต่ให้ความสำคัญต่อการจัดการเรียนการสอนพลเมืองดีศึกษา เช่น สหรัฐอเมริกา สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน ออสเตรเลีย อิตาลี ญี่ปุ่น ฟินแลนด์ เป็นต้น โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกามีการตื่นตัวและหันมาให้ความสนใจเกี่ยวกับพลเมืองดีศึกษากันมาก ทั้งนี้เพราะหลายทศวรรษที่ผ่านมาสหรัฐอเมริกาต้องประสบความล้มเหลวในการปลูกฝังให้เด็กเป็นพลเมืองดีมาโดยตลอด และจากการวิจัยพบว่าเด็กอเมริกันขาดความรับผิดชอบโดยให้เหตุผลว่าการที่เด็กอเมริกันขาดความรับผิดชอบในฐานะพลเมืองดีมี 4 ประการ (Davis, 1995 : 55) คือ

1. ขาดเวลา โดยนักเรียนให้เหตุผลว่าพวกเขาต้องการเรียนให้ได้คะแนนสูง ต้องทำงานหลังเลิกเรียน และต้องช่วยเหลือครอบครัวจึงทำให้ไม่มีเวลา

2. ขาดแบบอย่างจากพ่อแม่ เพราะพ่อแม่ไม่มีเวลาที่จะเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนต่าง ๆ ในชุมชน จึงทำให้เด็ก ๆ ไม่ได้เห็นแบบอย่างที่ดีในการช่วยเหลือสังคม

3. เด็กอเมริกันไม่เข้าใจหน้าที่ของพลเมืองในสังคมประชาธิปไตย พวกเขาเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิส่วนบุคคลและเสรีภาพแต่ไม่ใส่ใจเกี่ยวกับหน้าที่

4. เด็กอเมริกันส่วนใหญ่ขาดความเลื่อมใสในสถาบันการปกครอง ปัญหาเหล่านี้ทำให้รัฐบาลอเมริกาตระหนักถึงความสำคัญของการเรียนการสอนพลเมืองดีศึกษาทั้งนี้เพราะความสำคัญของความเป็นพลเมืองดีมีผลต่อปัญหาของสังคม ถ้าประชาชนมีความรับผิดชอบและมีทัศนคติที่ดีต่อความเป็นพลเมืองดีแล้วปัญหาของสังคมก็จะน้อยลง หรืออาจจะไม่เกิดปัญหาเลยก็ได้ นอกจากนี้ยังเชื่อว่าพลเมืองดีศึกษาไม่เพียง

แต่ช่วยเตรียมเด็กสำหรับการเป็นผู้ใหญ่ในอนาคตแต่ยังคงช่วยทำให้เด็ก ๆ เป็นพลเมืองที่ดีตั้งแต่วัยเด็ก (Davis, 1995 : 56 - 59) ดังจะเห็นได้ว่ามีการจัดตั้งหน่วยงาน สมาคม มูลนิธิ และองค์กรต่าง ๆ เป็นจำนวนมากเพื่อศึกษาวิจัยและพัฒนาหลักสูตรพลเมืองศึกษา เช่น มีการจัดตั้ง National Standards for Civics and Government, Center for Civic Education, National Institute for Civic Education in the Law, Committee on Citizenship Education, Institute for Citizenship Education, Clearinghouse for Social Studies เป็นต้น โดยเฉพาะ Center for Civic Education ได้จัดทำหลักสูตรวิชาพลเมืองศึกษา โดยใช้ชื่อว่า CIVITAS โดยมีจุดมุ่งหมาย เพื่อให้ผู้เรียนได้นำสิ่งที่ได้เรียนรู้ไปใช้ใน ชีวิตจริงและนำไปใช้ในการศึกษาต่อในระดับสูงขึ้นไป

CIVITAS จัดทำขึ้นโดยนักการศึกษาอเมริกันทั้งในระดับรัฐและระดับท้องถิ่น ซึ่งทำหน้าที่พัฒนาหลักสูตรพลเมืองศึกษาในโรงเรียนโดยความร่วมมือของ Center for Civic Education, The Council for the Advancement of Citizenship และ The National Council for the Social studies โดยใน CIVITAS ได้มีการระบุถึงรายละเอียดในเรื่องเกี่ยวกับความรู้และทักษะที่จำเป็นสำหรับพลเมือง เพื่อให้พลเมืองปฏิบัติหน้าที่ของตนเองได้อย่างเหมาะสมในสังคมประชาธิปไตย โดยแบ่งออกเป็น 4 ส่วน คือ

1. หลักการและเหตุผล (rationale)
2. คุณสมบัติของพลเมือง (civic virtue)
3. การมีส่วนร่วมของพลเมือง (civic participation)
4. ความรู้และทักษะสำหรับพลเมือง (civic knowledge and skills)

1. หลักการและเหตุผล (rationale)

การที่พลเมืองจะเป็นพลเมืองที่มีศักยภาพได้นั้นจำเป็นต้องมีความเข้าใจในระบอบการเมืองการปกครองและหลักการพื้นฐานของระบอบการเมืองการปกครอง เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครอง นอกจากนี้พลเมืองจะต้องตระหนักถึงความสำคัญในการรักษาระบอบประชาธิปไตยแบบอเมริกัน ทั้งในแง่การเมือง เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมและสังคมทั้งภายในประเทศและในประเทศอื่น ๆ ทั่วโลก และสุดท้ายคือ เรียนรู้เพื่อพัฒนาและฝึกฝนทักษะเพื่อการเป็นพลเมืองซึ่งเป็นสิ่งที่จำเป็นที่จะทำให้ระบอบการปกครองเป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์

2. คุณสมบัติของพลเมืองดี (civic virtue)

คุณสมบัตินี้ของพลเมืองแบ่งออกเป็น 2 ส่วนคือ civic disposition และ civic commitment civic dispositions หมายถึง เจตคติ และลักษณะนิสัยของพลเมืองที่ต้องการให้มีในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งได้แก่ การเคารพในสิทธิของผู้อื่น ความรับผิดชอบต่อตนเองและความรับผิดชอบต่อการทำของตนเอง ความมีระเบียบวินัย ความมีจิตสำนึกแห่งการเป็นพลเมืองดี การมีจิตใจที่เปิดกว้าง ปรารถนาการประสานประโยชน์และยอมรับว่าบางครั้งค่านิยมหรือหลักการบางอย่างก็ขัดแย้งกันได้ การประสานประโยชน์ไม่อาจทำ

ได้ในทุกกรณีเพราะการประสานประโยชน์บางครั้งทำให้เป็นอันตรายต่อการคงอยู่ของระบอบประชาธิปไตย การยอมรับในความหลากหลายความอดทนและยืดหยุ่นเพื่อการดำเนินงานตามความต้องการของคนส่วนใหญ่ มีความเห็นอกเห็นใจผู้อื่นและจงรักภักดีต่อรัฐ

civic commitment หมายถึง ความรู้ความเข้าใจในเรื่องของหลักการและค่านิยมพื้นฐานต่าง ๆ โดยหลักการที่พื้นฐานที่สุดของระบอบประชาธิปไตยของอเมริกา ซึ่งแบ่งออกเป็นหัวข้อดังนี้ คือ หลักการของกฎหมาย การแบ่งแยกอำนาจ การตรวจสอบและการถ่วงดุลอำนาจ สิทธิของบุคคล ความยุติธรรม ความเท่าเทียมกันทั้งทางการเมือง กฎหมายและเศรษฐกิจและความรักชาติ

3. การมีส่วนร่วมของพลเมือง (civic participation)

หลักการสำคัญและวัตถุประสงค์ของโครงสร้างหลักสูตรนี้มุ่งส่งเสริมให้พลเมืองเข้ามามีส่วนร่วมในทางการเมืองการปกครองด้วยตนเองและด้วยความรู้ในกิจการต่าง ๆ ของรัฐ โดยปฏิบัติตนบนพื้นฐานของ disposition และ commitment สิทธิในการมีส่วนร่วมทางการเมืองและวิถีชีวิตของการเป็นพลเมืองจะต้องมีความคู่กับหลักเกณฑ์ทางศีลธรรมและทางการเมือง

มิโนทัศน์ของ civic participation ใน CIVITAS ได้เพิ่มเติมเรื่องที่สำคัญเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของพลเมืองด้วยตนเองใน 3 ด้าน คือ governing, managing groups; monitoring public policy ; และ influencing public policy และได้แสดงรายละเอียดทุกขั้นตอนเกี่ยวกับกระบวนการในการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง เริ่มตั้งแต่การตัดสินใจจนถึงการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องอย่างเต็มที่

4. ความรู้และทักษะสำหรับพลเมือง (civic knowledge and skills)

เกณฑ์ในการกำหนดว่าเรื่องใดควรเป็นความรู้สำหรับพลเมืองพิจารณาจากการตอบคำถามว่า เรื่องใดที่พลเมืองควรรู้เพื่อให้ตนเป็นพลเมืองที่มีประสิทธิภาพ CIVITAS นำเสนอเนื้อหาโดยแบ่งออกเป็น 3 ส่วน โดยแต่ละหัวข้อประกอบด้วย

1. conceptual perspective
2. historical perspective
3. contemporary perspective

เรื่องที่กำหนดให้นักเรียนเรียนแบ่งออกเป็น 3 หัวข้อคือ

1. ธรรมชาติของการเมืองและรัฐบาล
 - 1.1 อำนาจในการปกครอง
 - 1.2 ธรรมชาติของรัฐ
 - 1.3 ประเภทของรัฐบาล
 - 1.4 การปกครองและรัฐบาล
 - 1.5 กฎหมายและรัฐบาล

2. การปกครองและรัฐบาลในสหรัฐอเมริกา

- 2.1 หลักการและค่านิยมพื้นฐาน
- 2.2 สถาบันการเมืองและกระบวนการ

3. บทบาทของพลเมือง

- 3.1 ความรับผิดชอบของพลเมือง
- 3.2 สิทธิของพลเมือง

และ International Bureau of Education (1995 : 32 - 35) ได้จัดทำโครงการวิจัยเรื่อง "

What Education for What Citizen ? " โดยได้กำหนดกรอบของการศึกษาเกี่ยวกับพลเมืองศึกษาว่าควร
จะเกี่ยวข้องกับแนวคิดหลัก 4 ประการ ดังนี้

1. สิทธิมนุษยชน

- 1.1 การยอมรับว่ามนุษย์ทุกคนเท่าเทียมกันและและมีศักดิ์ศรีเช่นเดียวกัน
- 1.2 การปกป้องสิทธิมนุษยชน

2. ระบอบประชาธิปไตย

- 2.1 ยอมรับการสร้างอำนาจทางการเมืองที่ถูกต้องตามกฎหมายเกิดขึ้นในใจของแต่ละบุคคล
- 2.2 ประชาชนมีส่วนร่วมในการเลือกรัฐบาล
- 2.3 การเคลื่อนไหวทางการเมือง
- 2.4 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในระบอบการปกครอง
- 2.5 การปรับปรุงความเป็นอยู่ของประชาชนแต่ละคนและสังคม

3. การพัฒนา

- 3.1 มุ่งให้เยาวชนพัฒนาการปรับตัวไปสู่ทิศทางการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยตั้งอยู่บนหลักจริยธรรมทางเศรษฐกิจ
- 3.2 มุ่งประสานระหว่างค่านิยมในความต้องการที่จะแข่งขันในทางเศรษฐกิจและการรักษาคุณภาพของสิ่งแวดล้อม

4. การเสริมสร้างสันติภาพที่ถาวร

จากเป้าหมายของหลักสูตรพลเมืองศึกษาของประเทศสมาชิก The International Association for the Evaluational Achievement (IEA) มติของที่ประชุมโดย The International Civic Education Committee ได้กำหนดขอบข่ายเนื้อหาของพลเมืองศึกษา (National Civic Education) ไว้ดังนี้

Cognitive Content

1. ขอบข่ายของรัฐธรรมนูญ
2. มโนทัศน์ที่สัมพันธ์กับความเป็นพลเมืองดีเช่น รักชาติ หน้าที่และอำนาจ
3. ประวัติของการพัฒนาประเทศ
4. โครงสร้างของรัฐบาล องค์การและสถาบันในแต่ละระดับ
5. กระบวนการทางการเมืองรวมถึงการเลือกตั้ง พรรคการเมืองและการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง
6. อำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการในแต่ละระดับ
7. หน่วยราชการและบริการของรัฐ
8. องค์การระหว่างประเทศ
9. การปกครองและเศรษฐกิจ รวมถึงการเสียภาษี
10. การปกครองและการบริการทางสังคมรวมถึงสวัสดิการต่าง ๆ
11. การติดต่อสื่อสารและสื่อสารมวลชน
12. สังคมศาสตร์และวิธีการแก้ปัญหา
13. มนุษย์ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมและเป็นสัตว์สังคม

Affective Content

1. ความเข้าใจในสิทธิและหน้าที่ : การเคารพในบุคคลอื่น ความอดทน ความจงรักภักดี ความเชื่อในความเท่าเทียมกัน การเคารพกฎหมายและความเต็มใจในการป้องกันประเทศชาติ
2. การสนับสนุนวิถีทางประชาธิปไตย : การเชื่อถือในเสรีภาพส่วนบุคคล สิทธิของบุคคลในการคัดค้าน สิทธิในการเป็นตัวแทนและความเต็มใจในการมีส่วนร่วมในการออกเสียงเลือกตั้ง
3. การเห็นคุณค่าของอิสระภาพและมิตรภาพ
4. การเคารพในการปกครองและขนบธรรมเนียมของชาติโดยปราศจากการแบ่งเชื้อชาติเผ่าพันธุ์
5. การเคารพในความหลากหลายในด้านจริยธรรมและคุณค่าของศาสนาเท่า ๆ กับการเคารพในระบอบการปกครองที่อยู่ตรงข้าม
6. สนใจเหตุการณ์ปัจจุบันและปัญหาสังคมระดับชาติและระหว่างประเทศ

Behavioral Content

1. ความเต็มใจในการปฏิบัติตามกฎหมาย การเสียภาษีอากร การเป็นทหารการมีส่วนร่วมในการแสดงออกถึงความรักชาติ

3. ฝึกความมีใจกว้างและเคารพในการแสดงความคิดเห็นของบุคคลอื่น
4. การแสดงออกถึงความมีเหตุผลและความสามารถในการคิดอย่างวิพากษ์ในการแก้ปัญหา
5. การอ่านหนังสือพิมพ์และการเรียนรู้จากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ เช่น วิทยุโทรทัศน์ หนังสือและวารสาร

สำหรับในประเทศไทยจากรายงานการวิจัยของอุไรवास ปริตติติก (2537 : 211 - 219) พบว่ามีการกำหนดคุณลักษณะของพลเมืองดีไว้ในแผนการศึกษาชาติทุกฉบับเพียงแต่มีลักษณะของพัฒนาการที่แตกต่างกันไปตามการเปลี่ยนแปลงของบริบททางเศรษฐกิจ การเมืองและสังคม ตลอดจนการบริหารการปกครองของรัฐบาลคณะต่าง ๆ ในแต่ละยุคแต่ละสมัย ซึ่งส่งผลต่อนโยบายการศึกษา โครงการศึกษาและแผนการศึกษาชาติ ตลอดจนหลักสูตร ผลการศึกษาคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดีในประวัติศาสตร์การศึกษาภาคบังคับในภาพรวมสามารถสรุปสาระสำคัญ โดยจำแนกตามระยะเวลาได้ดังนี้

ตารางที่ 1 คุณสมบัติความเป็นพลเมืองดีในแผนการศึกษาชาติ

ช่วงเวลา/แผนการศึกษาชาติ	คุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี
พ.ศ. 2435 - 2453	เน้นความรู้ความสามารถเพื่อเข้ารับราชการเน้นให้เป็นผู้ประพฤติดี อยู่ในสุจริตธรรมปฏิบัติตามกฎหมายมีความรักและภาคภูมิใจในชาติ และมีความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์
พ.ศ. 2453 - 2474	เน้นการเป็นคนดี มีความรับผิดชอบ ประกอบอาชีพสุจริตมีความภาคภูมิใจและธำรงความเป็นไทย รักชาติและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม
พ.ศ. 2475 - 2490	เน้นการเตรียมพลเมืองภายใต้การปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข
แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2495	เป้าหมายให้ยูวชนเป็นผู้ชู้ชาติและมีจิตใจรักชาติ ให้เป็นผู้ประพฤติตนในทางที่ถูกต้อง ประกอบอาชีพสุจริต ปฏิบัติตนตามกฎหมาย เข้าใจการปกครองระบอบประชาธิปไตยและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม
แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2503	เน้นคุณลักษณะ 3 ลักษณะ คือ 1) การรู้จักหน้าที่ทางการเมืองและสังคม 2) การมีจิตใจเป็นประชาธิปไตย 3) การมีความรู้สำหรับการประกอบอาชีพแผนการศึกษาชาติ

ตารางที่ 1 (ต่อ) คุณสมบัตินี้ความเป็นพลเมืองดีในแผนการศึกษาชาติ

ช่วงเวลา/แผนการศึกษาชาติ	คุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี
พ.ศ. 2520	<ol style="list-style-type: none"> 1) มีความซื่อสัตย์ 2) มีวินัย 3) เป็นผู้มีความรับผิดชอบ 4) ปฏิบัติตามประเพณีนิยม 5) มีความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์
แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2535	<ol style="list-style-type: none"> 1) ตระหนักและปฏิบัติตามหน้าที่ 2) มีความรับผิดชอบต่อผู้อื่น ต่อส่วนรวม และต่อมวลมนุษยชาติ 3) รู้จักและเคารพในสิทธิและเสรีภาพของตนเองและผู้อื่น 4) รู้จักการช่วยเหลือเกื้อกูลประโยชน์แก่กันและกันโดยไม่เห็นแก่ตัว 5) รู้จักเหตุและผล 6) มีความอดทน 7) มีความละเอียดต่อการกระทำผิด 8) ชำรงรักษาเอกลักษณ์และวัฒนธรรมที่ดั้งเดิม 9) รู้จักควบคุมตนเองให้ประพฤติตามกรอบความถูกต้องที่ดั้งเดิม 10) รู้จักใช้และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

เป็นที่น่าสังเกตว่าโครงการศึกษาแห่งชาติและแผนการศึกษาชาติของไทยทุกฉบับได้กำหนดคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดีไว้ทั้งสิ้น แต่กลับไม่ปรากฏว่ามีข้อกำหนดรายวิชาพลเมืองศึกษาไว้ในหลักสูตรฉบับใดเลยทั้ง ๆ ที่เป็นรายวิชาที่มีประโยชน์และมีการเปิดสอนในประเทศต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง

เมื่อพิจารณาถึงการใช้หลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 จากการติดตามผลการใช้หลักสูตรของเขตการศึกษาและของกรมวิชาการ จากการสัมมนา ระดับชาติ เรื่องหลักสูตรมัธยมศึกษา เมื่อวันที่ 3-7 สิงหาคม 2530 ณ โรงแรมเอเชียพญา (กรมวิชาการ, 2536 : 18) และจากการสังเคราะห์งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรดังกล่าว (กรมวิชาการ, 2536 ก : 68) พบว่า ปัญหาส่วนหนึ่งที่ได้รับการกล่าวถึงหรือร้องเรียน

จากครูซึ่งเป็นผู้ใช้หลักสูตรมากคือ การที่หลักสูตรไม่ตอบสนองต่อชุมชนเท่าที่ควรและหลักสูตรมีปัญหาในเชิงปฏิบัติหลายอย่าง นอกจากนี้ยังมีปัญหา

โครงสร้างและเนื้อหาของบางวิชาไม่เหมาะสมกับวัยของนักเรียนและนักเรียนมีความรู้และทักษะพื้นฐานไม่เพียงพอในการดำรงชีวิต เป็นต้น จากปัญหาที่กล่าวมาเหล่านี้เมื่อพิจารณาถึงลักษณะของปัญหาที่บอกถึงความไม่สอดคล้องระหว่างหลักสูตรกับการปฏิบัติในกลุ่มเป้าหมาย เช่น ชุมชน โรงเรียน และตัวนักเรียน ซึ่งมีความแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมเฉพาะแห่งนั้น ในกรณีเช่นนี้หากชุมชนซึ่งใกล้ชิดกับปัญหาและความต้องการเฉพาะแห่งได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับหลักสูตรหรือมีโอกาสมีความสามารถที่จะพัฒนาหลักสูตรปรับปรุงหลักสูตร น่าจะทำให้ปัญหาความไม่สอดคล้องระหว่างหลักสูตรกับการปฏิบัติลดลงได้มาก

สำหรับประเทศไทยมีปรากฏในร่างพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.... (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542 : 20 -21) ฉบับที่ผ่านการพิจารณาของสภาผู้แทนราษฎรเพื่อเสนอต่อวุฒิสภาพิจารณา เมื่อวันที่ 25 มีนาคม 2542 ได้กำหนดไว้ชัดเจนในหมวด 4 แนวการจัดการศึกษา มาตรา 26 ว่า " ให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ การดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ ตลอดจนเพื่อการศึกษาต่อ ให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีหน้าที่จัดทำสาระของหลักสูตรในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชนและสังคม "

ในปัจจุบันแนวโน้มของบทบาทในการพัฒนาหลักสูตรนั้น นับวันชุมชนจะมีบทบาทมากขึ้น แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรหรือการตัดสินใจเกี่ยวกับหลักสูตร โดยใช้ฐานข้อมูลชุมชน ได้รับความยอมรับอย่างกว้างขวางในหลายประเทศ ตัวอย่าง เช่นในสหรัฐอเมริกาในปี ค.ศ.1993 Phi Delta Kappa ได้สำรวจเจตคติของคนอเมริกัน เกี่ยวกับการจัดการศึกษา ผลการสำรวจพบว่า 48 % ของคนอเมริกันเห็นว่าโรงเรียนมัธยมศึกษาควรจะมีการสอนรายวิชาที่หลากหลายให้แก่นักเรียน แต่ 51 % เชื่อว่าโรงเรียนมัธยมศึกษาควรจะสอนวิชาที่เป็นพื้นฐานเช่น ภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ ส่วนอีก 1 % ไม่แสดงความความคิดเห็น (Elman, Rose, & Gallop, 1994 อ้างถึงใน Sowell, 1996 : 24) และในปี ค.ศ. 1994 ผลของการสำรวจก็ยังคงไม่เปลี่ยนแปลง และจากผลการสำรวจความคิดเห็นดังกล่าวส่งผลให้โรงเรียนส่วนมากยังคงสอนโดยเน้นวิชาพื้นฐาน และนำข้อมูลที่ได้จากการสำรวจความคิดเห็นมาเป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจในการพัฒนาหลักสูตร

นอกจากนี้ยังมีกลุ่มอาชีพอื่น ๆ อาทิเช่น สมาคมครู ผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตรและองค์กรอื่น ๆ ก็มีส่วนร่วมในการผลักดันและมีอิทธิพลต่อการร่างหลักสูตรโดยส่งผ่านความคิดไปยังผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

ในส่วนของภาคธุรกิจเอกชน ก็มีส่วนเกี่ยวข้องในการเสนอหลักสูตรที่จะใช้ให้เด็กเรียนในโรงเรียน เพราะพวกเขาจะเป็นผู้กำหนดคุณสมบัติของผู้เรียนที่จะจบการศึกษา และเข้าสู่ตลาดแรงงาน นอกจากนี้กลุ่ม

องค์กรต่าง ๆ ก็มีส่วนร่วมในการเสนอหลักสูตรที่จะให้นักเรียนเรียนในโรงเรียน (Klein, 1991 อ้างถึงใน Sowell, 1996 : 25)

ระดับของควมมีอิทธิพลของแต่ละกลุ่มที่มีต่อหลักสูตรแตกต่างกัน แต่กลุ่มในชุมชน จะมีบทบาทในการนำเสนอสิ่งที่มีความจำเป็นเร่งด่วนที่ควรจะมีไว้ในหลักสูตร

นอกจากนี้ ดอลล์ (Doll, 1992 : 25) ยังกล่าวว่าการวางแผนในการพัฒนาหลักสูตรซึ่งรัฐเป็นผู้กำหนดนโยบายจะเริ่มลดความสำคัญลง โดยจะเปลี่ยนมาเป็นการให้ชุมชนเป็นผู้มีอำนาจในการตัดสินใจ และเชื่อว่าชุมชนจะทำให้ได้ดีที่สุดและชัดเจนที่สุด การที่ชุมชนมีอิทธิพลต่อการจัดการศึกษาเนื่องจาก

1. โรงเรียนต้องสนองความต้องการของชุมชน
2. ชุมชนเป็นตัวกำหนดขอบเขตของหลักสูตร
3. ชุมชนเป็นตัวบ่งชี้ว่าควรจัดการศึกษาอย่างไรและสำหรับใคร

ดังนั้นการพัฒนาหลักสูตรโดยใช้ข้อมูลจากชุมชนจึงเป็นแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรที่ชุมชนมีบทบาทในการตัดสินใจเกี่ยวกับหลักสูตร จุดเด่นของการที่ชุมชนมีบทบาทในการตัดสินใจเกี่ยวกับหลักสูตรนั้นหลักสูตรที่ได้มีโอกาสได้รับการปรับให้สอดคล้องกับผู้เรียนและสัมพันธ์กับความจำเป็นและค่านิยมของชุมชนในท้องถิ่นมากขึ้น และเนื่องจากหลักสูตรที่ชุมชนมีบทบาทในการตัดสินใจนั้นมีลักษณะความเป็นของตนเอง ความยืดหยุ่นและมีความเป็นปัจจุบัน นอกจากนี้ยังทำให้มีการเกี่ยวข้องกันระหว่างครู นักเรียนและชุมชน ในการตัดสินใจเกี่ยวกับหลักสูตร การมีส่วนร่วมอย่างเป็นประชาธิปไตยในการตัดสินใจจะทำให้ได้หลักสูตรที่มีคุณภาพและหลักสูตรจะสะท้อนเอกลักษณ์ของบริบทของชุมชนและผลทำให้เกิดความพอใจกับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

จากจุดเด่นของการที่ชุมชนมีบทบาทในการตัดสินใจเกี่ยวกับหลักสูตรดังกล่าวพิจารณาได้ว่าการพัฒนาหลักสูตรโดยใช้ข้อมูลจากชุมชนน่าจะเป็นรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรที่ทำให้สามารถพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน

การพัฒนาหลักสูตรโดยใช้ฐานข้อมูลจากชุมชน จะทำให้โรงเรียนซึ่งมีหน้าที่ในการจัดการศึกษาสามารถจัดการเรียนการสอนได้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนและบริบทของโรงเรียนได้มากขึ้น

ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยมุ่งพัฒนาหลักสูตรพลเมืองศึกษาเพื่อใช้สำหรับนักเรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในกรุงเทพมหานครโดยมีเหตุผลในการเลือกศึกษาเฉพาะกรุงเทพมหานคร คือ กรุงเทพมหานครมีปัญหาเกี่ยวกับการปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีค่อนข้างเด่นชัดและต้องการการแก้ไขอย่างรีบด่วน เนื่องจากผลของการพัฒนาเศรษฐกิจในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาทำให้กรุงเทพมหานครซึ่งเป็นเมืองหลวงของประเทศและเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองขยายตัว และเจริญเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วตามการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจ ประชาชนจากต่างจังหวัดหลั่งไหลเข้ามาทำงานและอาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานครเป็นจำนวนมาก ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ เกี่ยวกับการไม่ปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีอย่างชัด

เจน เช่น การไม่ปฏิบัติตามระเบียบของสังคม การฝ่าฝืนกฎจราจร การทิ้งขยะไม่เป็นที่ การละเมิดกฎหมาย การทำความผิดต่าง ๆ เช่น การก่อคดีอาชญากรรม การฆาตกรรมการลักทรัพย์ การกระทำผิดทางเพศ การทำลายสาธารณสมบัติ การทำผิดของเด็กและเยาวชน เป็นต้น

ในการพัฒนาหลักสูตรพลเมืองศึกษา สำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในกรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยจึงเลือกใช้รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรโดยใช้ข้อมูลจากชุมชน ด้วยเหตุที่กรุงเทพมหานครมีลักษณะพิเศษต่างจากภูมิภาคอื่น ๆ ของประเทศ จึงจำเป็นที่จะต้องคำนึงถึงบริบทของกรุงเทพมหานครเป็นสำคัญ ดังนั้นการการพัฒนาหลักสูตรพลเมืองศึกษาโดยใช้ฐานข้อมูลจากชุมชนจึง เหมาะสมกับ กรุงเทพมหานคร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนาหลักสูตรพลเมืองศึกษาโดยใช้ข้อมูลจากชุมชน สำหรับนำไปใช้ในโรงเรียนมัธยมศึกษา ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในกรุงเทพมหานคร
2. เพื่อศึกษาประสิทธิภาพของหลักสูตรพลเมืองศึกษาที่พัฒนาขึ้นโดยนำไปทดลองใช้กับนักเรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในกรุงเทพมหานคร

ขอบเขตของการวิจัย

1. หลักสูตรพลเมืองศึกษาที่พัฒนาขึ้นในการวิจัยนี้เป็นหลักสูตรที่นำไปใช้ใน โรงเรียนมัธยมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดกรมสามัญศึกษา ซึ่งตั้งอยู่ในกรุงเทพมหานคร
2. การทดลองใช้หลักสูตรพลเมืองศึกษาที่พัฒนาขึ้นจะนำไปทดลองใช้ในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1 เป็นเวลา 1 ภาคเรียน
3. หลักสูตรพลเมืองศึกษาที่พัฒนาขึ้นได้นำไปทดลองใช้โดยศึกษาตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับทดลอง ดังนี้
 - 3.1 ตัวแปรอิสระ คือการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรที่พัฒนาขึ้น
 - 3.2 ตัวแปรตาม คือคะแนนจากการทดสอบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน คะแนนเจตคติและคุณลักษณะของผู้เรียนภายหลังการเรียนตามหลักสูตรที่พัฒนาขึ้น
4. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ในโรงเรียนมัธยมศึกษาส่วนกลางกลุ่มที่ 1 ในกรุงเทพมหานคร สังกัดกรมสามัญศึกษา

สมมติฐานการวิจัย

1. ค่าเฉลี่ยของคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของกลุ่มทดลองทั้งสามกลุ่มภายหลังการเรียนตามหลักสูตรน่าจะสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดคือ ร้อยละ 50

2. ค่าเฉลี่ยของคะแนนเจตคติต่อหลักสูตรวิชาพลเมืองศึกษาภายหลังเรียนตามหลักสูตรสูงกว่า ก่อนการเรียนทั้งสามกลุ่ม

3. คุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนกลุ่มทดลองทั้ง 3 กลุ่ม ภายหลังการเรียนตามหลักสูตรจะเป็นไปในทิศทางบวก

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

1. พลเมืองศึกษาหมายถึง การศึกษาที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ความเข้าใจ ตระหนักในบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบที่มีต่อตนเอง ครอบครัว สังคมและประเทศชาติและเป็นพลเมืองดี

2. การพัฒนาหลักสูตรพลเมืองศึกษาหมายถึง การดำเนินงานต่าง ๆ เพื่อให้ได้เอกสารหลักสูตรพลเมืองศึกษา ซึ่งประกอบด้วย 2 ส่วนคือ

2.1 เอกสารหลักสูตรที่กล่าวถึงสาระสำคัญของหลักสูตรโดยตรงคือ กล่าวถึงหลักการและเหตุผล จุดมุ่งหมาย เนื้อหาสาระ แนวทางในการใช้หลักสูตรและการวัดผลและประเมินผลการเรียน

2.2 เอกสารประกอบหลักสูตรคือ คู่มือครูเกี่ยวกับการใช้หลักสูตรเป็นเอกสารที่อธิบายเพิ่มเติมเกี่ยวกับรายละเอียดต่าง ๆ ของหลักสูตร ได้แก่ แนวทางในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การวัดและประเมินผลผู้เรียน แหล่งวัสดุอุปกรณ์

3. การพัฒนาหลักสูตรโดยใช้ข้อมูลจากชุมชนหมายถึง การวางแผน การออกแบบ การนำไปใช้ และการประเมินผลหลักสูตร โดยชุมชนซึ่งนักเรียนเหล่านั้นเป็นสมาชิกอยู่ชุมชนในที่นี้หมายถึง กรุงเทพมหานคร

4. นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นหมายถึง นักเรียนในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนอยู่ในโรงเรียนมัธยมศึกษาส่วนกลาง กลุ่มที่ 1 สังกัดกรมสามัญศึกษา

5. กรุงเทพมหานครหมายถึง ที่ตั้งของโรงเรียนมัธยมศึกษาในสังกัดกรมสามัญศึกษากลุ่มโรงเรียนมัธยมศึกษาส่วนกลาง กลุ่มที่ 1 ซึ่งมีจำนวน 14 โรงเรียน

ประโยชน์ของการวิจัย

1. เป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาในโรงเรียน ผลผลิตที่ได้จากการวิจัยนี้คือ เอกสารหลักสูตรพลเมืองศึกษา แผนการสอนพลเมืองศึกษาในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1 และสื่อการสอน ซึ่งสามารถนำไปใช้สอนได้และจะเป็นประโยชน์แก่ครูอาจารย์ที่สนใจนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ เจตคติ และคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดี

2. เป็นประโยชน์ต่อการเตรียมนักเรียนให้เป็นพลเมืองดีของสังคม และประเทศชาติ

3. เป็นตัวอย่างการสร้างหลักสูตรที่สอดคล้องกับความต้องการของสังคม และวัยของผู้เรียน